

היבטים לשוניים בפרשת וארא עה

דקדוקי קריאה וטעמים בפרשת וארא ובהפטרה ובראשון של בוא

ו ג וָאֵרָא:	הטעם ברי"ש מלרע
ו ז לֹאֱלֹהִים:	האל"ף כלל אינה נשמעת
ו כה פִּינָחָס:	הנו"ן בשוא נע
ו כז הַמִּדְבָּרִים:	למרות הגעיה המ"ם בשוא נח ¹
ז י וַיַּעֲשׂוּ כֵן:	הטעם נסוג אחור ליר"ד ²
ז טו אֲשֶׁר-נִהְפָּךְ:	ה"א בשווא נח ודגש קל בפ"א
ז טז שִׁלַּח:	יש להקפיד על הדגש בלמ"ד להבדיל בין בניין קל לפיעל ובין עבר לציווי ³
ז יט וַיְהִי-דָם:	געיה ביר"ד הראשונה. וַיְהִי דָם: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה
ז כ וַיִּהְיֶה-כֵּן:	מרכא ⁴ בה"א מורה על העמדה קלה שם, יש לקרא וַיִּהְיֶה-כֵּן, הפ"א בשוא נע
ז כב בְּלִטְיָהֶם:	כאן ולהלן, ח ג ו-ח יד, ללא ה"א בין הלמ"ד לטי"ת, לעיל ז יא בְּלִטְיָהֶם
ז כז בַּצִּפְרִדָּעִים:	הצד"י רפויה ובשווא נע ⁵
ח א עַל-הַנְּהָרֹת:	לפי חלק מכתבי היד הדרבן (קדמא או מקל) בעי"ן, לפי כל ספרי תימן, בה"א הראשונה ⁶
ח א עַל-הַיָּאֲרִים:	אין געיה בה"א והשווא ביר"ד נח. וַיִּהְיֶה: במלעיל
ח ב הַצִּפְרִדָּע:	כאן הצד"י דגושה, ובשווא נע
ח ה וּמִבְּתִיךְ:	התי"ו בדגש קל ⁷
ח ז וְסִרְוֹ:	הטעם ברי"ש מלרע. וּמִבְּתִיךְ: על אף האי נוחות הטעמה משנית בבי"ת
ח טו אֶצְבָּע:	מלרע
ט ט אֶבְעָבְעַת:	עי"ן בשווא נח, בי"ת שלאחריה בדגש קל, יש לקרא אבֶע-בַּעַת
ט כג וַתִּהְלֶךְ אֵשׁ:	טעם מרכא נסוג אחור לתי"ו, כך הוא במדויקים ⁸ .
ט ל תִּירְאוּן:	הרי"ש בשווא נע, הקורא בשווא נח משנה למשמע של ראייה
הפטרת וארא יחזקאל כח כה – כט כא (תימנים מתחילים בפס' כד):	

¹ בגליון וארא סח הייתה אריכות על זה

² בקורן המילים מוקפות, אבל בידינו ספרים מדויקים יותר

³ לקריאה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח

⁴ מעניין, אע"פ שרור"ה במשפטי הטעמים שלו מביא כלל שיש כאן (במקומות כמו כאן) מרכא תביר באותה תיבה, בחומשים שלו הוא נמנע מלהטעים כך. בתנ"ך קורן הלכו בעקבותיו גם בזה. בנ"ך בהרבה מקומות הטעימו אל נכון. וזו אחת התשובות למה אני מעדיף תנכים יותר מדויקים!

⁵ בכ"י לניגורד ובעדות על נוסח כא"צ יש חטף פתח בצד"י, מה שמוכיח ללא ספק כי השוא הוא נע

⁶ אין בזה נפקא מינה למעשה, אנו מעדיפים את ההטעמה הנהוגה בכא"צ.

⁷ בתורה קדומה, בחלק הדקדוק נאמר על כך: "התי"ו בדגש קל, וכן כל לשון בתים שבא בלשון רבים יבואו בדגש קל, זולת ב' שיצאו מן הכלל לדעת בן אשר ובאו בדגש חזק..." לדידן די לציין שאין זה דגש סוגר הברה, כי הקמץ בבי"ת הוא רחב.

⁸ בקורן ודומיו, המילים מוקפות ובתי"ו געיה בלבד, ואין זה עיקר.

כח כה וְנִקְדַּשְׁתִּי: הטעם בדל"ת למרות וי"ו ההיפוך⁹

כח כט ג וְאִמְרָתִי: מלרע. הַנְּגִי: הנו"ן בשוא נח, וכן בהמשך הפרק. הַתְּנִים: במ"ם סופית ולא נו"ן

כט ד וְהִדְבַּקְתִּי: מלרע. בְּקִשְׁקֻשְׁתִּי: שי"ן שמאלית, יש לבטא נכונה בעיקר ההוגים תי"ו רפויה כשי"ן שמאלית

כט ז בְּתַפְשָׁם: התי"ו בקמץ קטן. וּבְהִשְׁעָנָם: הבי"ת בשווא נח וגעיה בה"א, יש לקרא וב-ה-שענם. מְתַנִּים: המ"ם בקמץ קטן

כט ח אֲדַנִּי יי: לקרוא אֲדַנִּי אֱלֹהִים

כט ט וְחִרְבָּה: החי"ת בקמץ קטן וכן הדבר בפסוק הבא לְחִרְבוֹת

כט יא תַעֲבֹר-בָּהּ: בי"ת ראשונה בקמץ קטן

כט יב נִשְׁמֹות: יש להקפיד על הדגשת המ"ם, לשון שממה ולא נִשְׁמָה. מְחִרְבוֹת: המ"ם בקמץ רחב, במבטא "ישראלי" נקרא כפתח.

כט יד וְהִיוּ שָׁם: טעם נסוג אחור לה"א. שְׁפִלָּה: הפ"א בקמץ, לא שְׁפִלָּה, כן הדבר בפסוק הבא

כט טו וְהִמְעַטְתִּים: הטי"ת, למרות הקושי, בשוא נח

כט יח נְבוּכַדְרֶאצַּר: ברי"ש לא בנו"ן ובמלרע. לֹא-הָיָה לוֹ: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה

כט כ אֲשֶׁר-עָבַד בָּהּ: טעם נסוג אחור לעי"ן וכן הדבר בהמשך הפסוק עָשׂוּ לִי

ראשון של פרשת בא:

י ג לַעֲנֹת: בנין נפעל, לא להחליף עם לַעֲנֹת או לַעֲנֹת

י ד אִם-מָאֵן: לתת רווח בין הדבקים

ט ו וּמָלְאוּ: הלמ"ד בשוא נע, לא לקרוא וּמְלוּ

י ט בָּצִאנֵנוּ וּבִבְקִרְנוֹ: יש להיזהר על הפרדת התיבות מפני 'הדבקי'. כִּי חַג-ה' לָנוּ: מרכא

בתיבה כִּי, טפחא בתיבה חַג-ה'

י יא לֹא כֵן: הכ"ף ברביע לא בגרשיים. מִבְּקֻשִּׁים: הקו"ף רפויה בשוא נח. וַיִּגְרֹשׁ: הטעם בגימ"ל מלעיל

ו ז אליהוא (הגיגים)¹⁰ וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֵיכֶם וְנִאֲלַתִּי אֶתְכֶם בְּזִרְעֵי נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדִלִים: [ז] וְלִקְחָתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם שׁוֹב מִשְׁהוּ שִׁמְקָשׁר אֶת הַפְּעִלִים הָאֵלֶּה: גַּם פֶּה יֵשׁ רְשִׁימָה מִפּוֹסְקָת בִּטְעָמִים הוֹלְכִים וְהַמְתַּחֲזָקִים: [סגול לפני והוצאתי], זקף לפני והצלתי, אתנח לפני וגאלתי, סילוק לפני ולקחתי, ושוב סילוק [אין ברירה] לפני והבאתי. ואולי צריך לציין כי הקטע בסוף [וְנִאֲלַתִּי אֶתְכֶם מִזֶּרְעָה אֲנִי ה'] היא סיומת לכל ההבטחה.

ו כו כז אליהוא (הגיגים) הוּא אֶהְרֶן וּמִשָּׁה ... הוּא מִשָּׁה וְאַהֲרֹן:

⁹ כיון שאין נסיגה להברה סגורה, עלינו להגדיר שעקב הסמיכות למילה הבאה המוטעמת בתחילתה נשאר הטעם במקומו.

¹⁰ <http://www.hagigim.com/phpBB3/viewtopic.php?f=10&t=428>

כבר כתבתי פעם על 'לא נעלה' של דתן ואבירם (במדבר טז יב/יד). כי פה יש תופעה דומה: פתיחה וסיום שווים.

ז ג **וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת־לֵב פְּרָעָה** ראב"ע קצר: רבים תמהו ואמרו: אחר שהשם הקשה לבו, מה פשעו ומה חטאתו? ואנשי שיקול הדעת השיבו, כי פירושו, שאמץ לבו לסבול הרעות. ודעתי - תדענה בפסוק "מי יתן והיה לבבם זה" (דב' ה, כו). ראב"ע ארוך: יש לשאול: אם השם הקשה לבו, מה פשעו? התשובה: כי השם נתן חכמה לאדם ונטע שכל בלבו לקבל כח עליון, להוסיף על טובתו או לחסר מרעתו; וזה אפרש בפרשת 'כי תשא'. והנה טעם **אֶקְשֶׁה** לבו - למען רבות מופתיו. ורבי ישועה אמר, כי טעם **אֶקְשֶׁה** את לבו - לסבול המכות. ע"כ ראב"ע. ומעיר הרב משולם ראטה¹¹ במבשר עזרא.

פ' וארא פ' ואני אקשה את לב פרעה "וזה אפרש בפ' כי תשא, ובפ' מי יתן והי' לבכם זה". ובפיה"ק שם כתב "ודעתי תדענה בפ' מי יתן והי' לבכם". ובפ' ואתחנן פ' מי יתן נמצא מאמר זה, ע"ש בפ' ראב"ע. ובפ' תשא בפיה"א הנדפס בפ' ונצבת על הצור נמצא הרעיון, אבל לא הזכיר שם כלום מענין חזוק לב פרעה. אבל בפ' מקו"ח פ' וארא שם הביא לפי ראב"ע פ' תשא בתוספת דברים על נוסחתנו ושם נאמר כמו בפ' ואתחנן. וע"ע בס' יסו"מ שער ז', נכפל ג"כ המאמר הזה מן אין מזל לישראל, שיכולין להוציא את עצמם מתחת ממשלת המזל. עי' תוס' סוף שבת קכ"ח ע"א ועי' רש"ש שם.

ז יא **וַיִּקְרָא גַם־פְּרָעָה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גִם־הֵם חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלִהְטִיהֶם כֵּן:** ראב"ע: ואנשי שקול הדעת חשבו בלבם לדעת זה הפלא, שהשם הסיר יבושת המטה; ודיברו על הבילוע דברים שבדאו הם, והם לא ידעו כי חכמתם תתבלע (ע"פ תה' קז, כז), כי קדוש ישראל התוו (ע"פ תה' עח, מא). רק אנחנו נאמין כי כן היה, ולא נחפש איך היה.

על מליציות לשון ראב"ע מעיר ר"מ ראטה בספר מבשר עזרא:

ע"ד חדודי ראב"ע עי' לעיל, וע"ע מ"ש ראב"ע נגד בן אפרים וכן זוטא (פ' ויצא ופ' יתרו ועוד), ובפיה"ק פ' וארא ז' י"א "ואנשי שקול הדעת חשבו בלבם וכו' ודברו על הבלוע דברים שבדאו הם להם, והם לא ידעו כי חכמתם תתבלע וכו' ועוד בכמ"ק. עי' בכר.

¹¹ שיטתנו בגליון זה למעט בתארי כבוד, יתכן שהקוראים עלולים להתרשם שהרב משולם ז"ל הוא אחד ממפרשי ראב"ע, ועסק רק בתורת הדקדוק. אעתיק כאן קטע מהקדמת ספר השאלות ותשובות "קול מבשר" כדי להציגו כראוי לו. הגאון האמיתי שר התורה, אדמו"ר משלם ראטה זצ"ל נולד ב"ד לחודש אלול ה'תרל"ה בעירה הורודנקה שבמזרח גליציה, בן בכור לאביו הרב ר' שמעון ולאמו הצדקנית מרת אלקה ע"ה. עוד בשחר ילדותו בערו בקרבו צמאון ושקיקה של ממש לתורה ודעת. תפישתו העילויית וזכרונו המופלא חברו יחד עם שקדנותו העצומה ודוק הבחנתו, וכל יודעיו ראו בו כלי מחזיק ברכה שלגדולות נוצר. ...במשך כשלושים שנה יושב רבנו בקהלת חרוסטקוב הקטנה, ומשם רועה אבן ישראל כי יצא שמו לתהלה ובין גאוני ארץ נקרא לכל דבר הוראה והנהגה, פסקי הוראתו מכריעים את ההלכה בכל מקום הגיעם בשפע ראיותיהם מים התלמוד והפוסקים, מדרשי ההלכה, ראשונים ושו"ת אחרונים, אחד הוא ואין שני לו בעוצם בקיאותו הענפה - מודים הכל. ע"כ מהקדמת קול מבשר. בהקדמת הספר מבשר עזרא מציין המו"ל שלעומת שאר מפרשי ראב"ע הרי לפנינו גאון הבקי גם בתורה שבעל-פה, וזו נקודה חשובה ביותר להבנת ראב"ע.

עי' לעיל ממליצות וחדודי הראב"ע בפירושו – וע"ע כפ' ויחי (מ"ט ו') "וא פרושים קרים, בסודם אל תבוא נפשי", עי"ש.

ז כז **וְאִם-מֵאֵן אַתָּה** (וכיוצא בזה בהמשך ט ב, י ד, וירמי' לח כא)
הערת הרב משולם ראטה בספר מבשר עזרא
עי' פ' וארא פ' ואם מאן אתה ובפ' קהלת לראב"ע ושבח אני. ועי' ע"ז בפיוט ר"ה
לרחם עמו, לטהר חוסיו ביום דין. ור"י גאנאח בשרש סעף כתב כי הוא סעף (בשני
צירה).

ח ב פרופסור שמחה קוגוט נר"ו העביר אלי מכתביו
"וְתַעַל הַצְפָּרְדֵּי" (שמ' ח, ב) – ההתייחסות לשם הקיבוצי
במקראות, בתרגומים, במדרש ובפרשנות / שמחה קוגוט
מעניין לעקוב אחר ההתייחסות הכתוב לצפרדעים במכות מצרים: באזהרה לפרעה לפני בוא המכה
וכן בציוריו לממש את המכה מדובר על "צפרדעים" בלשון רבים וכשנצרך להן התאם, אף הוא בא
בלשון רבים:
וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה בֹּא אֶל-פְּרֹעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' שְׁלַח אֶת-עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי. וְאִם-מֵאֵן
אַתָּה לְשַׁלְּחַם, הִנֵּה אֲנֹכִי נֹגֵף אֶת-כָּל-גְּבוּלְךָ בַּצְּפָרְדִּים. וְשָׂרִץ הַיָּאֵר צְפָרְדִּים וְעָלּוּ וּבָאוּ
בְּבֵיתְךָ ... וּבְבֵית עַבְדֶּיךָ וּבְעַמֶּךָ ... וּבְכָה וּבְעָמֶךָ וּבְכָל-עַבְדֶּיךָ וְעָלּוּ הַצְּפָרְדִּים. וַיֹּאמֶר ה' אֶל-
מֹשֶׁה אָמַר אֶל-אַהֲרֹן נִטָּה אֶת-יָדְךָ בְּמַטֶּיךָ ... וְתַעַל אֶת-הַצְּפָרְדִּים עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם (שמ' ז, כו
– ח, א).

גם לאחר ביצוע הצו, בתיאור תגובת החרטומים ובמשא ומתן של פרעה עם משה עד להסרת
המכה, מדובר על "צפרדעים" ברבים וכך גם ההתאמים להם, ברבים או ברבות:
וַיַּעֲשׂוּ-כֵן הַחֲרָטְמִים בְּלִטְיָהֶם וַיַּעֲלֻ אֶת-הַצְּפָרְדִּים עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיִּקְרָא פְּרֹעֹה לְמֹשֶׁה
וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר: הַעֲתִירוּ אֶל-ה' וְיִסֶּר הַצְּפָרְדִּים ...; וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפְרֹעֹה: ... לְמָתִי אֶעֱתִיר לָךְ ...
לְהַכְרִית הַצְּפָרְדִּים מִמֶּךָ וּמִבֵּיתְךָ רַק בַּיָּאֵר תִּשְׁאָרְנָה. וַיֹּאמֶר: לְמַחֵר. וַיֹּאמֶר: כְּדָבָרְךָ ... וְסָרוּ
הַצְּפָרְדִּים מִמֶּךָ ... רַק בַּיָּאֵר תִּשְׁאָרְנָה. ... וַיַּעַק מֹשֶׁה אֶל-ה' עַל-דִּבְרֵי הַצְּפָרְדִּים אֲשֶׁר-שָׂם
לְפְרֹעֹה. וַיַּעַשׂ ה' כְּדָבָר מֹשֶׁה וַיָּמָתוּ הַצְּפָרְדִּים ... וַיַּעֲבְרוּ אֹתָם חֲמָרִם חֲמָרִם (שם ח, ג – י).
בין לבין, בתיאור הביצוע של הצו משתנה הלשון ומדובר על "הצפרדע" ביחיד ובהתאם של
נסתרת:

וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת יָדוֹ... וְתַעַל הַצְּפָרְדֵּי וְתָכַס אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם (שם ח, ב).
אונקלוס השווה פסוק זה לאלה שלפניו ושלאחריו והמיר את התאמי היחיד ברבים: "וסליקו
עורדעניא וחפו ית ארעא דמצרים".

המכונה "יונתן", עם שהמיר את השם הקיבוצי לצורת רבים, הוסיף לו נסמך נקבי – 'מכת' =
"מחת", כדי לשמר באופן מלאכותי את צורות הנסתר "וְתַעַל ... וְתָכַס" שבמקור. תרגומו:
"וסליקת מחת עורדעניא וְתַכַּת ית ארעא דמצרים".

אף רש"י חש בזרות הלשון ופירש: "וְתַעַל הַצְּפָרְדֵּי - צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא
מתזת נחילים נחילים, זהו מדרשו. ופשוטו יש לומר, שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות. וכן

(להלן יג) 'ותחי תפנס', הרחישה ... [רחישת כנים], ואף 'ותעל הצפרדע' ... [רחישת צפרדעים].

רש"י אימץ את הדרשה שבמקורות חז"ל: "ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים: אמר רבי אלעזר: צפרדע אחת היתה, השריצה ומלאה כל ארץ מצרים. כתנאי, רבי עקיבא אומר: צפרדע אחת היתה, ומלאה כל ארץ מצרים. אמר לו רבי אלעזר בן עזריה: עקיבא, מה לך אצל הגדה? [= מדוע נתפסת לאגדות?¹²] ... צפרדע אחת היתה, שרקקה להם [לכל שאר הצפרדעים] והם באו" (בבלי סנהדרין סז ע"ב).

יש להודות, שר' אלעזר בן עזריה, שרצה להרחיק את ר' עקיבא מפרשנות על דרך הדרש, לא העמיד בפירושו הוא אלטרנטיבה של פשט. אמנם אין הוא מפליג בגזומה כמו רבי עקיבא, אך שני הפירושים אינם מקבלים את האפשרות שמדובר בשם קיבוצי, המאפשר את השימוש בלשון יחידה – "ותעל הצפרדע".

א"ה. התודה לפרופ' שמחה קוגוט על המאמר. מצאתי לנחוץ להשלים את הדיון בהבאת דברי המהרש"א בחידושי הגדות.

מדכתיב צפרדע בלשון יחיד דריש ליה הכי ואף שמצינו כיוצא בו בלשון יחיד על שם המין כמו ותחי חכנס [ח יג] וכו' ויסר מעלינו את הנחש [במדבר כא ז] כו' היכא דאיכא למדרש כי הכי דרשינן. ונראה הא דניחא ליה לר' אלעזר בן עזריה לומר הכי צפרדע אחת היתה שרקקה כו' ולא כדברי ר' עקיבא דצפרדע אחת השריצה כו' למאי דאמרינן לעיל שעד מכת כנים היו מצריים חושבים שעל ידי מכשפות היו המכות הראשונות מה שאין כן בכנים ולא מכניף והשתא לדברי ר' אלעזר בן עזריה שהאחת שרקקה וכולם באות היינו דמכניף, שפיר חשבו המצריים דעל ידי מעשה שדים באו ועלו שהשד הכניפן אבל לדברי רבי עקיבא שהאחת השריצה כולן דבר זה בריאה חדשה היא ומעשה גמור הוא ואמאי לא קאמר המצריים עלה אצבע אלהים היא דהא השד לא יוכל להכניף ובהכי ניחא דשייך מאמר זה בשמעתין ודו"ק.

פירוש לפירושו. לדעת מהרש"א איננו ממהרים להשתמש במונח זה של 'שם עצם קיבוצי', אם יש דרך אחרת לדרוש את הפסוק, ואפילו בדברי אגדה.

בהמשך מסביר למה דחה ר' אלעזר את פירוש רבי עקיבא. כי התלמוד מסביר שבדרך כישוף ושדים אי אפשר לאסוף בריות קטנות משעורה. ולכן במכת הכנים נאלצו החרטומים להודות שזו 'אצבע אלהים'. ולכן לפי הפירוש שהצפרדע שרקקה, הרי זה אפשרי ע"י כישוף, ולכן החרטומים לא הסכימו שזה נס. אבל לפי רבי עקיבא היה בזה מעשה נס שאינו אפשרי ע"י כישוף. ולכן אע"פ שמבואר בפס' ג שגם החרטומים הביאו צפרדעים, אבל לא יכלו לעשות את הנס של השרצת אלפי רבבות צפרדעים מצפרדע אחת.

ח יז ר' שמואל: כִּי אִם-אֵינְךָ מְשַׁלַּח אֶת-עַמִּי הַנֶּגֶז מִשְׁלִיחַ. רש"י מפרש משליח מלשון גידוי ושיסוי. וכו' ושן בהמות אשלח בס. (וכ"ה בתרגום יונתן). אבל אונקלוס בשן בהמות אשלח בס מתרגם אגרי, וכאן מתרגם משלח. אבל בכל זאת גם התרגום מבדיל ביניהם, את משלח הראשון הוא מתרגם מִשְׁלַח - המ' בשוא והש' בפתח. ואילו משליח - מתרגם מִשְׁלַח, מ' בפתח וש' בשוא. מה פירוש המילה לפי התרגום?

בשכל טוב: משלח אתה בעצמך, ודומה לדבר והמשלח את השעיר (ויקרא טז כב): משליח. ע"י אחרים, ודומה לדבר יריע אף יצריח (ישעיה מב יג), וכל דומיהן.

¹² רש"י: מנע מדכריק, ופנה להלכות נגעים ואהלות שהן חמורים ובהם אלה מחודל, ולא בהגדה.

לגבי השכינה נדרשין כך, והכי דרשין בן ישיש ה' עליכם להאביד אתכם (דברים כח סג). הוא אינו עש, אבל משיש לאחרים על רעתם של ישראל ח':
אבן עזרא: (יז) משליח - מהבנין הכבד הנוסף. ובספר תהלות: ישלח בהם ערוב ויאכלם (תהלים עח, מה).

מה כוונתו?

א"ה: הבניין הכבד הנוסף אצל ראב"ע הוא בניין הפעיל. והוא מציין שבתהלים הערוב שולח בבניין פיעל.

אלשיך: וזהו אומרו הנני משליח בך, כלומר, מה שאני אומר הנני, שהוא שאעשה על ידי עצמי, הוא להיות כי אני משליח בך כו', שהוא שאכריח את שרי הבעלי חיים, וזה אין כח ליעשות על ידי בער ודם:

ושמא תאמר ובמה יודע שאני העושה, ואני משלח חיות רעות מאליהן, או מצד מערכת. הלא הוא, כי הנה בך אני מתחיל. וזהו אומרו בך, ואחר כך ובעבדיך, ואחר כך ובעמך. ומלאו בתיך, ואחר שאין להם מקום בבתים אז וגם על האדמה, שכל זה הפך הטבע:

ועוד טעם שני, והוא, כי אפילו לא היה על ידי השרים, אין שליטת בני אדם להיעשות על ידם כי אם ביסודות, כמו שאמרו ז"ל (שם), שעל כן יסוד המים והעפר היה על ידי אהרן, וברד ארבה חושך שבאוד על ידי משה, אך לא את הערוב, שהם הבעלי חיים. וזהו אומרו את הערוב, כלומר ועל כן אני בלבד העושה:

.... עוד אפשר בשיעור הכתובים, הנני משליח (בך) על ידי משלחת מלאכי רעים בך את הערוב. ושמא תאמר אם על ידי מלאכי משחית אני עושה, לא יבחין בין ישראל לארמא, כי כשניתן רשות למשחית אינו מבחין כו', ומה גם כי בלתי צדיקים היו אז ישראל. לזה אמר, הנה לזה והפליתי אני בעצמי, כי אשרה שכינתי עם ישראל בארץ גושן, ושם והפליתי על ידי עצמי כו'. אך בעיד אחרת הבלתי מיוחדת לישראל, והיו מעמי מעורבים עם המצריים, שאינו מקום ששכינתו שורה שם. לכן ושמתי פדות, שהוא על ידי שליח, לשם אדם תחת עמי כדלעיל

רש"י הירש: (יז) הנני משליח. "שלח" בבנין קל פירושו: לשלוח אדם או דבר - מה אל יעד כלשהו, מבלי שיהיה לנשלח שאיפה להגיע לשם. "שלח" בבנין פיעל פירושו: להניח למונע את הכיוון הרצוי לו. הדחיפה מקורה יותר בשלוח מאשר בשולח. אשר לבנין הפעיל, ראוי לציין, כי לא נמצאהו אלא בהקשר למכות, כגון כאן, ונראה כי שני המושגים כלולים בו במצורף. מגמת השולח היא, וגם חופפת היא את מגמתו הטבעית של השלוח. כך במיוחד לגבי הערב כאן.

משך חכמה: (יז) הנני משליח בך. פירושו, על ידי אחד המחבלים. ואף על פי כן "והפלאתי ביום ההוא וכו'" (פסוק יח), אך על פי ש"כיון שניתנה רשות למשחית (לחבל שוב) אינו מבחין (בין צדיק לרשע)", וזה יותר פלא.

א"ה: בפשטות גם כאן מתפרש לשון גירוי כמו התרגום שם. הראשון לשון שילוח (משמעו גם יכול להיות גירוש), השני לשון גירוי. המעניין הוא שלשון גירוי הוא במקומות אחרים בבניין פיעל כמו הדוגמה מפרשת האזינו, או הצרעה, או הנחשים בפרשת חוקת והצפעונים בהפטרות תשעה באב. אבל התורה רצתה שפרעה ישלח את העם בחזקה בדרך גירוש כי גִּרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם (שמות יב, לט), ולכן החליפה כאן התורה את הערוב לבניין הפעיל.

ח כא אליהוא (הגיגים) ויקרא פרעה אל-משה וְלֹאֲהֲרֹן.

יש מקומות שהתורה חוסכת וכותבת "אל משה ואהרן" (שמות יב מג), כלומר בלי לחזור על 'אל', אך פה יש יצירת כלאים

שמשווה 'אלי עם יל-י'. מה דעתכם? האם באמת שווים?

ר' שמואל: **נב. מכין שזה מקרה יחיד (כמעט), קשה לדעת. אבל לכאורה נראה שהכונה שהפניה העיקרית היתה אל משה.**

כך נראה גם במקרה בודד נוסף: ויקרא י, ו ויאמר משה אל אהרן ולא לעזר ולאיתמר בניו ראשיכם אל תפרעו

ולכאורה גם: בראשית לכה, שלחני ואלכה אל מקומי ולא רצי.

רש"י הירש שומות פרק ח

(כא) אל - משה ולאהרן. ראוי לציון הוא השוני שבין "ויקרא אל -" ובין "ויקרא ל -". "קרא ל -" מציין בדרך כלל: לשלוח לקרוא לאדם, לצוות על שלישי להביאו לפני הקורא. "קרא אל" נדיר יותר, ולעולם צורה זו הינה בעלת משמעות. הקורא נמצא בעמדה הרבה יותר עצמאית. פרעה העביר קול אל משה, הביע משאלה לדבר אתו, והיה זה נתון להכרעתו החופשית של משה, אם יענה לבקשה זו אם לאו. יחד עם זאת ציווה למסור לו, כי אם יבוא, יביא נא עמו את אהרן. נראה כאן בבירור, כי פרעה הבין והעריך אל - נכון את מעמדם של משה ואהרן, זה לעומת זה.

מלבי"ם ויקרא פרשת ויקרא (מקטע א)

ודע כי פעל קרא ישמש בג' לשונות במלת אל, או במלת את, או בלמ"ד השימוש, ר"ל שלפעמים יאמר קרא אל פלוני, ולפעמים יאמר קרא את פלוני, ולפעמים יאמר קרא לפלוני, וחוקרי הלשון נפוצו איש לדרכו לתת הבדלים ביניהם, והיטב דברו בזה האחרונים שקריאה לפלוני מורה שהיה הקורא רחוק ממנו ושולח אחריו שיבוא אליו וכן כשאומר קרא את פלוני, (מלבד מה שמצאתי הבדל דק בין קרא לפלוני ובין קרא את, שקריאה שאחריו את מורה שהזמין לענין גדול מיוחד, ובארתי זאת במק"א), אבל בכ"מ שאומר קרא אל פלוני, מורה שהקורא עומד לפני הקורא או קרוב אליו והקריאה הוא דרך כבוד וחבה שמזמינהו אל הדבור, וכלל זה בדוק בכל מקום, ומצאתיו מבואר בבב"ר (פ' צז) ויקרא יעקב אל בניו. ר' פנחס אומר, זמנם לבניו, ואשר עוררו עליו המקפים ממ"ש ויקרא פרעה אל משה ולאהרן (שמות ח' כא), נשיב להם כי משה היה נמצא אז אצל פרעה ולא אהרן. כמו שבמכת חשך אומר (שם יוד כד) ויקרא פרעה אל משה, מפני שהיה לפניו וביתר המכות (שם ח ד, ט כז, יז טז, יב לא) כתיב ויקרא למשה ולאהרן, מפני שקראם מביתם. ובמכלתא (בא פ' יב פס' לב) ויקרא פרעה למשה ולאהרן מגיד שהיה פרעה מחזר ושואל בכל ארץ מצרים היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי, ודייק זה ממה שלא אמר ויקרא אל, מורה שקראם מביתם. וכן במד' שו"ט (ס" קיג) עמד לו פרעה והלך אצל משה ואהרן בלילה שנאמר ויקרא פרעה למשה ולאהרן לילה והיה דופק על פתחם. וכן ממ"ש (שמואל א ג ח) ויבן עלי כי ה' קורא לנער. אין סתירה. כי הגם שקריאת ה' שם היה דרך חבה וכתיב ויקרא ה' אל שמואל, מ"מ בערך עלי ששמואל בא אליו וחשב שהוא קריאה לבוא יצדק שקרא לנער, ועוללתי ובדקתי אחר כלל הזה ומצאתיו נאמן בכל תנ"ך, לבד שתי מקומות היוצאים מן הכלל. והם. קרא אל השונמית הלז ויקראה ותבוא אליו (מ"ב ד' לו), ויקרא אל אבשלום ויבא אל המלך (שמואל ב' יד לג), וכבר כתב החכם ראב"ע בספר מאזנים (דף מד ב') כי לא נעזב דעת הלשון בעבור איזה מלות זרות שימצאו בו, וזה מקרה כל חכמה אם נמצא אחד מאלף שיצא מכלל החכמה אין משגיחין בו. ועל יסוד זה בנו הבונים טירת כסף באמדם ויקרא וידבר הקדים קריאה לדבור,

שלדעת הספרא (לקמן פרק ב' משנה יוד) שהיה קול הקריאה נפסק לא היה קריאה זו בעוד שהיה משה בחוץ רק בעת שהיה באהל והיה הזמנה דרך חבה לבד. וזה כפי הכלל הנ"ל שקריאה שאחריו אל, מורה הזמנה לבד. ע"כ רב מלבי"ם.

ר' שמואל: לגבי הפניה העיקרית למשה, ואהרן רק נלווה אליו, אולי זה גם הביאור בפסוקים "ויבא משה ואהרן" "וילך משה ואהרן" "ויעש משה ואהרן" ובפרק ח.ח ויצא משה ואהרן. יש תביר במשה, המפסיקו מאהרן. (צריך להבין מה בין מקומות אלו למקומות שכן מתייחסים לשניהם יחד, ויעשו כן משה ואהרן וכי"ב). וזה לא כהסבר הפשוט יותר שזה רק ענין של מבנה הלשון.

א"ה: ויצא משה ואהרן מעם פרעה בפשטות נראה שאין לתביר כאן כח פיסוק, המפסיק המשנה בתחום הטפחא הוא התביר, וקשה להביא שני מחברים לפני הטיפחא. אולי היה צפוי יותר תביר על ויצא.

ט יא וְלֹא יִכְלִי הַחֲרָטָמִים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשְׁתִּיחַן כִּי־הָיָה הַשְׁתִּיחַן בַּחֲרָטָמִים וּבְכָל־מַצָּרִים: לא מצאנו שפרעה ביקש על הפסקת המכה גם לא נתבאר בתורה כמה היא נמשכה. ראב"ע ארוך: ובעבור שלא עמדה המכה הרבה, לא בקש פרעה שיעתירו. ובעבור שהמכה הראשונה עמדה שבעה ימים (ראה שמ' ז,כה), לא נלמוד ממנה, על דרך הפשט, כי ככה עמדה כל מכה (ראה דב"ר ז,ט). ועוד, כי אחר הכתוב נרדוף; וידוע, כי מכת הדבר היתה שעה אחת, והנה מכת החשך שלשה ימים (ראה שמ' י,כב). על כן אין לנו דרך לדעת באי זה חודש בא משה, והחלו המכות; רק אם היה הקבלה ביד חכמינו הקדושים, קיבלנו ושמענו (ראה דב"ר ז,ט).

ט כ/כא אליהוא (הגגים) הִירָא אֶת־דָּבָר ה' מַעֲבָדִי פְרָעָה הֵנִיס אֶת־עַבְדִּי וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־הַבָּתִּים: ובהמשך: וְאֲשֶׁר לֹא־שָׁם לְבֹו אֶל־דָּבָר ה' וַיַּעֲזֹב אֶת־עַבְדִּי וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַשָּׂדֶה: למה לא נכתבו הפסוקים בשווה: כלומר שניהם בעבר או שניהם בעתיד מהופך? א"ה: יש הרבה תהלים טז לְכֹן שָׁמַח לְבִי וַיִּגַּל כְּבוֹדִי וְעוֹד רַבִּים. ר' שמואל: דִּבְרָנוּ פַעַם עַל הו"ו הַזֹּאת שֶׁהִיא גַם ו"ו "נוספת", בַּמָּקוֹם, וְאֲשֶׁר לֹא שֶׁם לְבֹו - עֶזְב. לְכָאוּרָה א"א לְכָתוּב אֵת שֶׁנִּיהָם בַּעֲתִיד מֵהוּפֵךְ, וְאֲשֶׁר לֹא יָשִׁים? אִיפֹה יִכְנִסוּ אֵת ו"ו הַהִיפּוּךְ?

ט ל כִּי טָרַם תִּירָאוֹן ידועה המחלוקת בפירוש המילה טרם. ראב"ע ארוך כאן: ואתה. אמר רבינו שלמה (רש"י), כי טרם תיראו - לא תיראו; וכמוהו "טרם ישכבו" (בר' יט,ד). וזאת המלה איננה נמצאת כאשר חשב, כי לעולם יבוא אחריה העניין: כי אחר "טרם ישכבו" כתוב "ואנשי העיר אנשי סדם נסבו על הבית" (שם); והנה הטעם: כאשר היתה קרובה עת שכיבתם, נסבו על הבית; וככה "טרם יקראו ואני אענה" (יש' סה,כד), וככה "בטרם יקטירון את החלב" (שמואל א,ב,טו), וככה כל 'טרם'. והנה אין טרם כמו 'לא'. ובפירוש הקצר: ורבי יונה הספרדי המדקדק אמר (השרשים: 'טרם'), כי פירוש טרם - כמו 'לא'; וכן "הטרם תדע" (שמ' י,ז). והנכון בעיני, שפירושו: ואתה ועבדיך ידעתי כי בתחלה תיראו מהשם; וטעם טרם - כי טרם שאפרוש כפי תיראו; והטעם, כי אחר שיחדלו הקולות - לא תירא אתה ועבדיך. וכן כתוב "ויכבד לבו הוא ועבדיו" (להלן, לד). בספר מבשר עזרא כתב:

בפיה"ק פ' וארא ט' ל' הביא בשם ר' יהודה המדקדק פירוש "שרם" שהביא בפיה"מ
בשם רש"י, ורמב"ן כתב יפה תפס ר"א על רש"י.
בספרים שלנו הדברים מיוחסים לאבן גנאת, ולא לר"י חיוג'.

תן לחכם ויחכם-עוד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע
שם): php.gilionot/net.ladaat.www

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום העלאת מאמרים
<https://mail.google.com/mail/ca/u/0/#search/dvir/14a6bf5febc771ff>

אם אתה מתעניין
בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בעושים לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ☺